

FRA ANDRIJA DOROTIĆ, Politički spisi, priredio Vicko Kapitanović, Književni krug, Split – Franjevačka teologija, Makarska, Split, 1995., 239 str.

Knjiga o fra Andriji Dorotiću (Sumartin na Braču, 25. X. 1761. – 4. IX. 1837.), nastala je na temelju građe koju je Vicko Kapitanović, profesor povijesti Crkve na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj, prikupljao za prije više godina dovršeni, ali neobjavljeni Dorotićev životopis. Ona je ujedno rezultat njegove višegodišnje istraživačke zaokupljenosti Dorotićem, kojemu je posvetio i doktorsku disertaciju, obranjenu u Rimu 1977. godine, a djelomice objavljenu 1978. godine pod naslovom *Fra Andrea Dorotić (1761–1837.), il suo tempo, la sua attività e il suo pensiero*.

U *Političkim spisima* fra A. Dorotića V. Kapitanović je prikupio, obradio i prikazao Dorotićevu književnu ostavštinu i različite spise diplomatsko-političke i književno-propagandne naravi, nastale kao plod njegova djelovanja u razdoblju od propasti Mletačke Republike i francuske okupacije Dalmacije do Restauracije (1797.–1815.). U Dorotićevom životopisu, dijelu opširnoga uvodnoga dijela knjige, u osvrtu na njegovu naobrazbu i profesorsku djelatnost na središnjem učilištu franjevačkog reda u samostanu Aracocli u Rimu, upozorio je na njegov pokušaj prilagodbe teološkog studija duhu vremena, koji je naišao na naklonost pape Pija VI. (1775.–1799.), ali i na otpor moćnih protureformski raspoloženih crkvenih krugova, zbog kojega se Dorotićev pokušaj završio bezuspješno i imao za posljedicu njegovo povlačenje u Veneciju, gdje ga je zatekao pad Mletačke Republike 1797. godine.

Korijene ostrim Dorotićevim osudama »francuskog prevrata« iz 1789. godine, te kasnijih Napoleonovih osvajanja u Europi i njegova nepomirljivog suprotstavljanja francuskoj okupaciji Dalmacije V. Kapitanović nalazi već u njegovim filozofskim raspravama u kojima se očituje neprihvatanje filozofije prosvjetiteljstva – koju je Dorotić ocijenio kao važnu pretpostavku francuske revolucije i susljednih događaja koji su potresali Europu. Oštrinu koja se očituje u Dorotićevoj kritici ideja koje su promovirali Diderot, D'Alembert, Rousseau, Voltaire, Montesquieu i drugi izdavači i suradnici francuske *Enciklopedije* (1751.–1777.), valja, osim činjenicom da je njihove posljedice otkrivao u suvremenim povijesnim događajima, objasniti i njihovim naglašenim protuvjerskim, odnosno skularizacijskim obilježjem. No, priredivač je upozorio na to da je ipak politički čimbenik, a tek zatim vjerski – osiguranje utjecaja Crkve u društvu, presudno utjecao na to da je Dorotić postao beskompromisni zagovornik uklapanja Dalmacije u Habsburško carstvo. U Dorotićevom zauzimanju za samostalnost Dalmacije i njezino sjedinjenje s Banskom i Hrvatskom otkriva glavni motiv njegova pristajanja uz Monarhiju, koja je mogla biti jedini jamac ozbiljenja te mogućnosti, na temelju hrvatskoga državnoga prava. To je u stvari proturječilo austrijskim interesima, kojima nije išlo u prilog stvaranje jedinstvene hrvatske države, a još manje moćne Ugarske, koja bi im mogla postati prijetnja. Stoga će Dorotićevo ustrajavanje na ozbiljenju ujedinjenja hrvatskih zemalja imati za posljedicu njegov politički krah i izolaciju.

Ocjene o Dorotićevoj političkoj djelatnosti i o njegovoj naravi, iznijete u uvodnom dijelu knjige, V. Kapitanović posvjedočuje njegovim spisima, raspoređenima u sedam tematskih cjelina, koje obuhvaćaju Dorotićevu spisateljsku, političku i diplomatsku djelatnost, ratnu prepisku, policijska izvješća i pjesme. U knjizi su prikupljeni svi poznati Dorotićevi hrvatski tekstovi, zatim njegovi politički latinski tekstovi i izbor iz korespondencije na talijanskom jeziku. Latinski i talijanski tekstovi prevedeni su na hrvatski jezik, pri čemu je priredivač naveo izdanje ili arhivski fond iz kojega su preuzeti. Dorotićeve diplomatske predstave donijete su u hrvatskom prijevodu i latinskom i talijanskom izvorniku. U težnji da se knjiga učini što pristupačnijom čitateljstvu, svi Dorotićevi hrvatski tekstovi prilagođeni su suvremenoj ortografiji.

Od sačuvanih Dorotičevih spisa posebno važno mjesto pripada njegovim proglasima, napose *Proglašenju narodu dalmatinskomu* (Venecija 1797.), kojim je, nakon pada Mletačke Republike, pučanstvo Dalmacije pozvao da odluči o svojoj sudbini, ističući pritom princip suverenosti naroda, prema kojem svaki narod ima pravo na samoodređenje i na izbor političkog oblika koji mu najviše odgovara. (74.) Ostala dva proglasa iz 1797. godine podjednako su važna, jer u njima Dorotić jasno očituje svoje opredjeljenje za Habsburšku monarhiju, te upućuje puk da prihvati hrvatsku vojsku koja je pod austrijskim zapovjedništvom dolazila u Dalmaciju. Ocjenjujući Dorotičevo govorničko umijeće, na temelju jedinog sačuvanog koncepta govora koji je održao novoizabranim članovima dalmatinske vlade u Zadru 1798. godine, V. Kapitanović je ustvrdio da je zbog gubitka ostalih govora teško donijeti sud o Dorotiću kao govorniku i propovjedniku, ali da je ipak moguće zaključiti kako je on bio govornički nadaren, na temelju njegovih proglašenja koji su pisani s namjerom da se glasno čitaju i upravo tako postižu izvanredan učinak. (32.) Među Dorotičevim diplomatskim predstavkama V. Kapitanović je izdvojio četiri – iz 1797. godine, upućene ugarskom i hrvatskom kralju, te rimsko-njemačkom (1792.–1806.) i austrijskom (1804.–1835.) caru Franji II. (I.) (1768.–1835.), u kojima je Dorotić pokušavao dokazati opravdanost sjedinjenja Dalmacije s Ugarskom i Hrvatskom. S tim u svezi detaljno se osvrnuo na prijepore koji su se pojavili u historiografiji zbog različitih ocjena težnji političkog pokreta koji se razvio u Dalmaciji nakon pada Mletačke Republike. Nasuprot tezi Franza Kronesa, kojoj se, napose zbog nedovoljne istraženosti problematike, priklonio i dio hrvatskih povjesničara – fra Ivan Marković i dr., da je to bio ugarski pokret u kojem se očitovale težnje Madara da pripoje Dalmaciju ugarskoj kruni, Kapitanović se priklonio ocjeni da je to bio hrvatski pokret u kojem se očitovale želje za sjedinjenjem Dalmacije s Banskom Hrvatskom, koju je prvi, prihativši je tek kao mogućnost, iznio Tullio Erber u djelu *Storia della Dalmazia dal 1797 al 1814, I.*, (Zadar 1886.), a dokazao ju je Grga Novak u opširnoj studiji »Pokret za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (1797.–1814.)«, *Rad JAZU 269, Zagreb 1940., 1–110*. Dorotičevim diplomatskim predstavkama Kapitanović posvjedočuje hrvatsko obilježje političkog pokreta u Dalmaciji u razdoblju od 1797. do 1814. godine, a činjenicu da je u njima sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom naglašeno uvjetovano njezinim sjedinjenjem s Ugarskom objašnjava uvažavanjem postojećih državnopravnih odnosa, koji se nisu mogli zanemariti. U zaključnim razmatranjima o težnjama pokreta u Dalmaciji (1797.–1814.) istaknuo je da se nakon novijih istraživanja Stjepana Antoljaka i Josipa Kolanovića pokret za sjedinjenje hrvatskoga sjevera i juga u navedenom razdoblju ne može više ničim osporiti. (35.–36.)

U osvrtu na izvješća koja je Dorotić napisao kao ravnatelj tajne austrijske policije u Zagrebu – priređivač je izabrao za tisak 10 pisama, napisanih u razdoblju od 1810. do 1812. godine – posebice valja upozoriti, u kontekstu suvremenih pokušaja otkrivanja korijena srbijansko-crnogorske agresije na Republiku Hrvatsku 1991. godine, na temelju analize velikosrpskih programa (Karadžićevog, Garašaninog i dr.), na Dorotičeva izvješća o Srbima u Vukovaru iz 1810. godine i o pravoslavnoj eparhiji u Šibeniku i episkopu Kraljeviću iz iste godine, koja su važan prinos proučavanju pretpovijesti tih programa.

Objavlivanjem četiriju Dorotičevih pjesama, za koje je ustvrdio da su veoma važne za poznavanje njegove osobe i naravi, Kapitanović je zaokružio pregled njegove spisateljske djelatnosti. Ocjenjujući Dorotičeve prozne tekstove i pjesme, odrekao im je veću umjetničku vrijednost, nalazeći tek u nekim njegovim pjesmama, napose u *Kratkom iskazanju...*, iz 1813. godine (130.–160.), snažnije domete. Činjenicu da je njegova spisateljska djelatnost više puta privukla pozornost povjesničara, objašnjava njezinom dokumentarnom vrijednošću, kojom se rasvjetljuju mnoge nejasne stranice onodobnih zbivanja, te povijesnim značenjem njezina autora, dok je uzrok zaokupljenosti povjesničara književnosti Dorotićem našao u činjenici da je hrvatsku književnost potkraj XVIII. i početkom XIX. stoljeća zahvatila uspavanost i zamrlost, koja Dorotičev prinos toj književnosti, koliko god bio malen, čini vrijednim.

Dorotičevi politički spisi važan su prinos istraživanju političkih prilika u hrvatskim zemljama od pada Venecije do Restauracije (1797.-1815.). Oni isto otkrivaju mnoštvo zanimljivih pojedinosti o prijelomnom razdoblju hrvatske povijesti u kojem je on živio i djelovao, pokušavajući, uz svoje sumišljenike u Banskoj Hrvatskoj, ostvariti zamisao o ujedinjenju hrvatskih zemalja. Posebice treba istaknuti da su opremljeni temeljitim znanstvenim aparatom – iscrpnim bilješkama, kazalom osobnih imena i zemljopisnih naziva, popisom rukopisnih i objavljenih izvora i literature, sažetkom na talijanskom jeziku, kao i mnogim slikovnim priložima – naslovnica njegovih proglašenja, predstavljanja, pjesama i dr. Zbog svega navedenoga valja ih preporučiti povjesničarima kao vrijedan prinos proučavanju hrvatske političke i kulturne povijesti na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće.

Zoran Grijak

IVAN FUČEK, Juraj Muliš i djelo, Zagreb, 1994., Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 559 str. (Biblioteka Vrela i prinosi za povijest isusovačkog reda u hrvatskom narodu, knj. 4).

Knjiga isusovca Ivana Fučeka »Juraj Muliš – život i djelo«, objavljena u Zagrebu 1994. godine, posvećena je životu i radu isusovačkog misionara i propovjednika Jurja Muliha, koji je živio i djelovao u prvoj polovici XVIII. stoljeća. Opsežno Fučekovo djelo iscrpno obrađuje sva pitanja iz života i rada J. Muliha od trenutka njegova ulaska u Družbu Isusovu pa do smrti 1754. godine. Fuček je Jurja Muliha prikazao i kao pučkog misionara koji je punih 27 godina djelovao među pučanstvom Hrvatske i nekih dijelova Ugarske, kao zaslužnog djelatnika na području opismenjavanja vjernika, što je nastojao postići pisanjem velikog broja djela duhovnog, liturgijskog i pastoralnog sadržaja, i kao neumornog propovjednika koji je u 27 godina službovanja obišao gotovo čitavu Zagrebačku biskupiju i odlazio sve do Beča, Požuna i Budima u Ugarskoj te do Subotice, Petrovaradina i Srijemskih Karlovaca. Fučekovo djelo je objavljeno na samu tristo-godišnjicu rođenja J. Muliha, koji je već za života uživao veliki ugled kao pučki misionar i propovjednik. Juraj Muliš sastavljao je mnogobrojna liturgijska i pastoralna djela, a najpoznatiji je bio po svečanom tipu pokorničkih procesija. Autor knjige je ovo opsežno djelo podijelio u nekoliko većih cjelina, u kojima je obradio osnovna pitanja iz Mulišova života, njegov književni rad, pučke misije kao i pitanje obraćenja luterana, kalvinista i pravoslavnih kršćana, iako su rezultati obraćenja bili vrlo različiti.

Predstavljajući život J. Muliha, autor je najprije iznio osnovne podatke iz njegova životopisa: ukazao je da je J. Muliš rođen 30. IV. 1694. godine u turopoljskom mjestu Hrašću i da su ga školovali zagrebački isusovci. U Beču je primljen u novicijat Družbe Isusove, a na sveučilištu u Trnavi stekao je naslov magistra filozofije. Zatim je tri godine, od 1719. do 1722., djelovao u zagrebačkom isusovačkom kolegiju, a od 1722. do 1726. godine nastavio je studij filozofije na istom sveučilištu gdje je i doktorirao. Fuček je napomenuo da je mladi Muliš nastojao poći kao misionar u Indiju, no poglavari reda uputili su ga u sjevernu Hrvatsku, u požeški isusovački kolegij. Tijekom sljedećih 27 godina Muliš je, djelujući kao propovjednik, pučki misionar i pobornik opismenjavanja naroda obišao Zagrebačku, Kaločku, Čanadsku, Ostrogonsku, Đakovačku, Vesprimsku